

Sisu:

	Lhk.
1. Neljandaiks Soome-Eesti üliõpilaspäeviks	67
2. Rahvuslik kurbus. <i>P. Voolaine</i>	68
3. Üleilmiline ungarlaste kongress Budapestis	69
4. Hõimuoetus kaitseväes, <i>mag. phil. Elmar Päss</i>	71
5. Ameerika eestlasi külastamas. <i>V. Ernits</i>	73
6. Oiendusi „Läti eestlaskonna tänapäeva kohta“	83
7. Riia eesti koguduse elust. <i>A. Häussler</i>	84
8. Kalevipoeg, Dr. Báni ungarikeelse tõlke arvustus. <i>V. Ernits</i>	90
9. Fønno-Ugria Tartu osakonna asutamine	93
10. Teateid hõimurahvaste elust	93
11. Suomenkielinen sisällyskatsaus	96
12. Magarynyelvü tartalmi attekintés	96

Toimetuselt.

„Eesti Hõim“ nr. 4 ilmub jõuluks, sisaldades eneses kirjutisi Venemaal asuvate eestlaste ja hõimurahvaste kohta, pikema kirjutise esimese ungarlaste üleilmse kongressi tööst ja välisungarlaste seisukorrast, neljandaist eesti-soome üliõpilaspäevist, arvustisi Ungaris ilmunud Eestit käsitava kirjanduse ja Nõukogude Venes ilmunud eestikeelse kirjanduse üle, teateid hõimurahvaste elust jne.

Autellimisi

on endistele lisaks „Eesti Hõimule“ saanud: hra M. Eller Riist ja saadik A. Hellat Helsingist, toetustellimisi: hrad A. Jaanson Leedust, G. Reeder, E. Rosenwald ja K. Lepp Tallinnast ja Eesti Panga osakonnad Tartus ja Paides. 17. märtsist kuni 18. septembrini on „Eesti Hõimule“ lisandunud 148 uut tellijat, nii et tellijate arv ulatub praegu 454-ni. Tellijaist on Riist 37, Helsingist 11, Leedust 21, Austraaliast 6, Türgimaalt 1. Nii läheneb „Eesti Hõim“ oma tellijate arvu poolest tuhande esimesele poolele ja aasta-käigu lõpuks peab kindlasti jõudma tuhande teise poole lõpule lähemale.

Senni on tellijate hulgas õige vähesel määral esitatud meie üliõpilaskond ja meie üliõpilasorganisatsioonid. Kuna aga sel semestril alustatakse süstemaatilisemat hõimutööd just üliõpilaskonnas, siis tohiks loota, et edaspidi just üliõpilaskond moodustab tunduva osa „Eesti Hõimu“ tellijaid.

„Eesti Hõimu“ sennistest numbritest on mõnda veel saadaval ainult väga vähesel määral. Rohkemal määral on veel saadaval pr. E. Mutti kirjutis „Ameerika eestlased“ — parim senni ilmunud ülevaade omalt alalt.

EESTI HÕIM

KAASANDENA LENDAJAKIRI „VÄLISEESTLANE“
ASUTIS FENNO-UGRIA JA EESTI HÕIMUORGANISATSIOONIDE
HÄÄLEKANDJA.

Väljaandja: ASUTIS FENNO-UGRIA. Vastutav toimetaja: V. ERNITS.
Address: Tallinna, Nunne t. 2, Linna Toimetus ja talitus: Tartu, Uus-Savi t. 2, k. 3,
Koolivalitsus. tel. 7-22, avatud: 10—12 e. l. ja 6—7 p. l.

Tellimishind: aastas 1 kroon; toetustellimine alates 5 kr., autellimine alates 10 kr.,
Ilmub Tartus üksiknumber 25 senti. 4 korda aastas.

Nr. 3, II aastak.

September

1929.

NELJANDAIXS SOOME-EESTI ÜLIÕPILASPÄEVIKS.

Soome-Eesti üliõpilaspäevade korraldamise mõte tekkis II soome-ugri kongressil Tallinnas 1924, kus peeti ühtlasi I Soome-Eesti-Ungari üliõpelaskongress. Esimesed Soome-Eesti üliõpilaspäevad peeti Helsingis 8.—10. oktoobrini 1925, teised Tartus 20.—22. oktoobrini 1926, kolmandad Helsingis ja Turus 22.—27. septembrini 1927. Kuna 1928 a. peeti III soome-ugri kongress Budapestis, siis pidi II soome-ugri kongressi otsuste järele Budapestis peetama ka II soome-eesti-ungari üliõpilaskongress. Et aga ungari üliõpilaskond eeltöödega võrdlemisi hilja alustas, siis keeldus eesti üliõpilaskonna delegatsioon Ungaris siiski korraldatud väiksemat soome, eesti ja ungari üliõpilaste koosviibimist II soome-eesti-ungari üliõpilaskongressiks tunnustamast. Ungari poolt lubati küll vastav suuremaulatuslik kongress hiljemini korraldada, kuid niisuguse korraldamine omaette, lahus üldisest soome-ugri kongressist on pika reisi ja suurte sõidukulude tõttu võrdlemisi raske, igatahes senni teostamata. Nii jäi 1928. a. kongress pidamata, ja järjekorralised soome-eesti üliõpilaspäevad peetaksegi tänava Eestis, Tallinnas ja Tartus 21.—25. septembrini s. a.

Tänavuste üliõpilaspäevade sisuliseks õnnestumiseks on mõningad eeltingimused paremad kui varemini. Soome-eesti hõimutöö on vaheajal tublisti arenenud, süvenenud ja sihiteadlikumaks muutunud. Soomes on asutatud Soomluse Liidu juures eriline Eesti-büroo, ja Eestis hõimuorganisatsioonide keskkoonidise Fenno-Ugria juures vastav Suomi-büroo, millised töötavad lähidas kokkupuutes soome-eesti

suhete arendamise alal. Mõlemal pool lahte on tubli alus pandud venenasrahvaste keelte vastastikkusele õpetamisele keskkoolis. Korraldatakse suvituskohtade vahetust niihästi keskkoolinoorte, üliõpilaste kui ka muude kodanikkude jaoks. Korraldatakse süstemaatiliselt vastastikkuseid külastusi ja tehakse palju muudki soome-eesti suhete arendamiseks. Soomes on terve rida hõimuajakirju, millised suhtuvad kõik Eestile väga sõbralikult, samuti nagu kogu Soome ajakirjandus, ja Eestiiski on alus pandud hõimuajakirjale „Eesti Hõim“ ühes „Väliseestlasega“, kõnelemata hõimusõbralikest kirjutisist Üliõpilaslehes ja kogu eesti ajakirjanduses. Ka on Soomest käinud hõimukõnelejaid Eestis ja vastupidi.

Kõige selle tagajärjel tohiks praegu vaimline aluspõhi soome-eesti üliõpilaspäevade sisulikuks kordaminekuks parem olla kui enne.

Eriiselt tuleb siin alla kriipsutada seda asjaolu, et Tartus, eesti üliõpilaskonna pesapaigas, on asutatud Fenno-Ugria Tartu osakond, mille liigeteks kuuluvad niihästi Tartu üliõpilaskond in corpore kui ka üksikud üliõpilas-, hõimu- ja muudki organisatsioonid, ja mille peategelasteks ongi üliõpilaskonda ja akadeemilisse perre kuuluvad jõud. Selle osakonna peäülesandeks ongi Tartu üliõpilaskonna rakendamine suuremas ulatuses tegelikule hõimutööle, millisele asub osakond juba sel semestril. Tohiks loota, et osakonna tegevus saab olema õnnisturikas ja et kogu Tartu üliõpilaskond toetab seda oma autoriteediga ja tegeliku osavõtuga.

Nende tulevikuväljavaadete tähe all algavad neljandad soome-eesti üliõpilaspäevad. Asutis Fenno-Ugria, selle Tartu osakond ja „Eesti Hõimu“ ja „Väliseestlase“ toimetus soovivad neljandaile soome-eesti üliõpilaspäevile parimat kordaminekut.

RAHVUSLIK KURBUS.

Sadandeid Setu rahva seast andsid valimistel omad hääled vene rahvuslastele.

Kuiv rahvusleinast leeloläte
om Seto ilohtijel.

Sest kurvalt võta kandlõ kätte,
mis hellü and kui hingekell!

Lein läütäs süämeh rahvuspinno,
hing palas palvõvaluh sääil.

Mu kannõl, ei nä mõista sinno:
näil võõras rahvuskeelde ääl.

Mi veli kullõs vinne pilli,
viil vanka kablah kargust lüü.
Aovalgõl sõkk är rahvuslilli,
mis häidses pikä pimme üü.

Tükk vinne üüd jäi vaimo näile,
kost Eesti päiv viil võito 's saa'.
Au andas pimmelt vinne päile,
mis matt mi Taara teieraa'.

O Hõimlusjummal, kokko hõika'
mi essütetü rahvakõist!
Näil võõrast süänd vällä lõika'.
säe' rindo tõist, mis mi miilt mõist.

Tuu' uma ohvritulõ mano
kõik Uku rahvas lähembäs.
Ja murõh prohvetidõ jano
tii' rahvuskõrvõh vähembäs.

Värska, 14. V. 1929.

P. Voolaine.

ÜLEILMLINE UNGARLASTE KONGRESS BUDAPESTIS.

21.—25. AUGUSTIL 1929.

Juba kümme aastat on Ungari praeguses seisukorras, osalt ungarlastest asunud äralõigatud ääremaadega, kuid alles tänavu korraldati esimene üleilmiline ungarlaste kongress, nooremate ja radikaalsemate ungarite tegelaste arvates küll liig hilja. Igatahes oli kongressi tarve sellevõrra terav, et väga lühiaegse ettevalmistusaja peale vaatamata kongress niihästi sisuliselt kui ka arvuliselt väga hästi õnnestus.

Kongressi korralduse eesotsas seisis Ungari Rahvuslik Liit end. ministri parun S. Perényi juhatusel ja Budapesti linn, esitajana ülemlinnapea dr. F. Ripka, eriti mis kongressi kuludesse puutus.

Kongressist võttis osa 151 organisatsiooni Välis-Ungarist, peale selle terve rida sisemaalisi organisatsioone. Välisungarlaste võttis kongressist osa 477, ungarisõpru välismaalasi 269, kokku 746 välismaalast. Sisemaaliste osavõtjatega kokku tõusis arv igatahes üle 1000, avamisel ja muil pidulikel juhusil tuhandeisse.

Kongress algas tutvumisõhtuga ja pidulikkude jumalateenistustega kõigis ungarite peausutunnistuste kirikuis, isegi juudi sünagoogis, kuna hulk juute on keeleliselt ungaristunud. Kirikuist mindi pidu-

likkude rongikäikudega Ungari rahvusmuuseumi eelsele platsile, kus puhkes kord 1848. a. vabadusvõitlus. Kongressi juhatus ja auvõõrad asusid laiali rahvusmuuseumi trepile. Siin peeti pidulik avamiskoosolek, milline raadio ja valjuhääldajate kaudu edasi anti. Avamisel kõnelesid Eestist prof. S. Csekey Tartu ülikooli juures asuva ungari teadusliku instituudi poolt ja V. Ernits Fenno-Ugria nimel. Mõlemad kõned võeti vastu kiiduavaldustega.

Avamispidustuse järele võttis kongressi külalisi kuningliku lossi marmorsaalid vastu riigivalitseja Horthy, kes juhtis tähelepanu sellele, et käesolev kongress võib väga palju selleks kaasa aidata, et Trianoni lepingu kaudu Ungarile tehtud ülekohtu kogu maailmale tuttavaks teha ja sellega selle lepingu revideerimise nõudele moraalset kõlapinda luua. Sama mõtte kordus kongressil lugemata variatsioonides väga paljude osavõtjate poolt.

Tegelikult tööks oli kongress jaotatud eri-osakondadeks: kultuuriliste, sotsiaalsete, majanduslikkude ja organisatsiooniliste küsimuste jaoks, millised töötasid paralleelselt. Üldine ettekannete arv kõikides osakondades oli kokku 61, nende seas kaks ettekannet Eestist: prof. Csekey: välisungarluse teaduslikest suhetest ja V. Ernits: soomeugrilus ja välisungarlaste küsimus. Mõlemad kõned võeti vastu suurte tänuavaldustega.

Üksikkõnelejate poolt esitati igas osakonnas resolutsioonid, milliste kohta osakonnad seisukoha võtsid. Kokku võeti osakondade poolt vastu kaugelt üle saja resolutsiooni, millised kõik tunnustati vastuvõetavateks kongressi üldjuhatusel, kuid millistest kanti ainult osa ette kongressi lõppistungil ajapuuduse tõttu. Kuna kongressi sisu õieti selle otsustes peegeldubki, viimased aga oma laia ulatuse tõttu käesolevasse kirjutisse ei mahukski, avaldame need edaspidi eraldi. Siinkohal tähendame ainult, et otsustati asutada üleilmiline ungarlaste keskoht Budapestis, kes hoiaks alal kultuurilist sidet kogu maailma ungarlusega.

Kongressiga ühenduses korraldati hulk erilisi pidustusi: vastuvõtt Budapesti linna poolt ülitoredas Gellérti võõrastemaja muusikasaalis, Ungari parlamendis, Kossuthi mälestussamba, ja Ungarist eraldatud maaosade mälestussammaste ja riigilipu. ees. Erilise vastuvõtu korraldas üleilmiline ungari naiste liit „Pro Hungaria“. Ka demonstreeriti kongressi külalistele toredat Hungaria filmi vastavate seletustega ja ungari rahvamuusikat ilmakuulsa näitlejanna Sári Fedáki poolt dr. Imre Szilágyi saatel viiulil, esmajärgulise mustlaskoori kaasmängul.

Kongressi lõppõhtul korraldasid ungari naised väga meeleolulise õhtusöögi, ja järgmisel päeval pandi kongressist osavõtjate poolt pärg Ungari tundmata sõduri hiiglahauale Ungari riiklise olemasolu tuhandeaastase mälestussamba eel. Ühel järgmisel päeval aetasid Ameerika ungarlased pärja Budapesti linnapargis leiduvale George Washingtoni ausambale.

Esimesel üleilmlisel ungarlaste kongressil on igatahes suur tähtsus niihästi ungari rahvusele, umbes viie miljoni välisungarlase rahvusliku kultuuri korraldajana ja õhutajana, kui ka kogu soome-ugri rahvahõimule, kellest välisungarlus moodustab veerandi. Eestlastele ja soomlastele on aga see kongress eriti huvitav veel sellegi poolest, et niihästi selle korraldus kui ka selle otsused võivad anda nii mõningaidki kasulikke näpunäiteid välissoome ja väliseesti töös.

HÕIMUÕPETUS KAITSEVÄES.

Tähtsaks ülesandeks sõjaväes on õpetada sõjaväelasi julgeteks ja isamaa-armastajateks kodanikkudeks, kes kodumaad kaitstes millegi eest ei kohku, kaalule pannes võitluses meeleldi oma elu. Sarnast isamaa-armastust võidakse kasvatada vastava sõjalise kasvatusel teel, millega ühenduses seisku koduloo õpetuse kõrval samuti hõimuõpetus. Kui hõimuõpetust käsitatakse koolides, siis see on väärinud tähelepanu sõjaväelastegi poolt. Nii on ametlikult ettenähtud näiteks „Suur-tükiväe allohvitseride ja vanasõdurite väljaõpetamise programmis sundusliku teenistuse aja peale“ üldainete sarjas „kodumaa ajaloo“ 31 tunnist 5 tundi hõimuõpetust järgmise sisuga:

„Soome-ugri ja ühis-soome rahvad. Eestlaste tulek Lääne mere rannale. Muistne eestlaste kultuur jne.“

Noorsõdurite „õppekavas“ ei ole küll hõimuõpetusele mõeldud, kuid mitteametlikult on olnud ohvitseridel väeosades kodumaa ajaloo õpetamisel möödapääsematu üldine hõimude tutvustamine. Sellepärast tulevikus määratakse vist noorsõduri õppekava üldhariduslikku sõdurikodaniku kasvatusel loengute sarja mõni tund hõimuõpetust.

Üldiselt oleks küll soovitav, nagu tegelikult on osutanud kogemused selle aine käsitamisel, et hõimuõpetust võetaks iseseisvana sõjaväe üldhariduslikuna õppusena, milleks määratagu kindel tundide arv nii reameeste kui noorsõdurite väljaõppes. Siis selguks, kuidas õpetada seda ainet ja millises ulatuses. Loomulik on, et sõjaväeliste rohkete eriainetel kõrval ei jää palju tunde hõimuõpetusele. Tegeliku

õpetuse seisukohalt oleks küll soovitav, et hõimuõpetust ei kärbitaks kummaski õppekavas, vaid antaks selleks 10 õppetundi. See oleks miinimum, mis võimaldaks lühikese ülevaate hõimuõpetusest nii rea-mehele kui noorsõdurile.

Sõjaväelaste hariduslik koosseis on väga mitmesugune, sellepärast ei ole siin kuidagi võimalik hõimuõpetust nii õpetada, nagu tehakse seda koolis. Põhjalikum süstemaatiline hõimuõpetus jääks sõjaväest kõrvale*). Küsitav on veel praegugi, kuidas tuleks sõjaväes korraldada hõimuõpetust, et saavutada soovitavaid tagajärgi?

Hõimuõpetus ka kõige lühemas ulatuses ei ole mõeldav ilma vastavate üldteadmisteta. Nii on tingimata tarvilik selgeks õpetada hõimurahvaste praegused asukohad geograafiliselt, nende nimed, elanikkude üldarvud, pealinnad, rahva ülespidamise ning tuluallikad, riiklik kord või alluvus jne.

Möödapääsematu on sõjaväelasi ajalooliselt valgustada lühidalt hõimurahvaste rändamisest, õpetades ühtlasi hõimurahvaste üldnimetusi, nagu näiteks: „keda kutsutakse: uurali, soome-ugri, obi-ugri, permi, soome-mordva ja ühis-soome nimedega?“ Samuti on möödapääsematu käsitleda hõimuõpetuses sõjaväes üldist kultuurilist solidaariteeti soome-ugri rahvaste, eriti aga soomlaste ja eestlaste vahel.

Suurima tähtsuse sõjaväelises hõimuõpetuses omab üksikute hõimude erineva sõjapidamise käsitlemine, sõja-ajalugu eri hõimudel, hõimukirjandus sõja kohta, sõjarelvade valmistamine ja tarvitamine, kindluste ehituskunsti arenemislugu ühes sõjataktila muutuste arenguga hõimumais. Kahjuks pole eesti keeles küllaldaselt ilmunud selleskohast ainet, ja seda tuleb ammutada soome, madjari ja saksakeelsest hõimukirjandusest (Lähemates „Eesti Hõimu“ numbrites ilmub sellekohase kirjanduse täielik nimestik).

Hõimuõpetuse ainekku võidakse jagada praeguses viietunnilises õppekavas järgmiselt:

I. Soomesugu rahvaste jaotus. Uurali ja soome-ugri rahva nimetuse mõiste. Algkodu. Rahvaste rändamine, nende praegused asukohad, üldarv, ülespidamise- ja tuluallikad. Üksikute hõimurahvaste — merjalaste, muuromite (s. o. murulaste), Arhangeeli karjalaste ja kurelaste — täielik ümberrahvustumine. Soome-ugri kultuurilise ühistunde arenemine uuemal ajal ja selle väljendused.

*) See tuleks aga küsimusse sõjaväelist hõimuõpetust juhtivate ja andvate tegelaste juures. Toim.

II. Igimuistne sõjapidamine. Obi-ugri rahvaste sõjapidamine enne 1000 a. e. Kr. s. vanade rahvalaulude järele. Madjari sõjakunst ja sõjamehelik kasvatus ühes tähtsamate lahingkirjeldustega nende ajaloost (näiteks Mohácsi lahing).

III. Hõimukirjandus sõja kohta. „Punane Karpaat“ — (noorte madjari üliõpilaste eneseohverdus riigi piiril isamaa eest). Luuletaja Petöfi sõjalaulu näiteid (kirjanik Söödi järele). Sõjalaulu näiteid Kalevipojast, Kalevalast ja Runebergi „Lipnik Stáli jutustustest.“

IV. Volga-soomlaste sõjakus. Permlaste ja volga-soomlaste sõdadest venelaste ja tatarite vastu. Ühissoomlaste arenenud sõjapidamine. Vanade liivlaste sõjaline vahvus. Karjala ja Ingeri sõjad, ühenduses sõjatakтика arenemisega. Soomlaste ja eestlaste kokkupuuted sõjalisel alal.

V. Soome-ugri sõjarelvade ajalugu. Relvanimede ajalugu ja valmistusviis soomesugu rahvastel. Relvade ehituskunsti arenemine uurali, soome-ugri, obi-ugri, permi, soome-mordva ja ühissoome ajajärkudel.

Lühike hõimuõpetusaine piiritelu sõjaväe seisukohalt on selles kavas esialgseks tutvustamiseks. Pikem 10-tunnilise hõimuõpetuse kava esitatakse siis, kui avanevad võimalused selle tegelikuks tarvituselevõtuks.

Soome sõjaväes käsitatakse juba kauemat aega hõimuõpetust ja Madjaris on ka hõimuõpetus sõjaväe õppekavades. Oleks soovitav, et meilgi kasutataks sõjaväelises hõimuõpetuses nende maade kogemusi ja tähelepanekuid *).

Mag. phil. Elmar Päss.

AMEERIKA EESTLASI KÜLASTAMAS.

Saatus on võimaldanud nende ridade kirjutajal senni kaks korda Ameerikas viibida, 1922./23. ja 1927. aastal. Loomulikult püüdsin Ameerika eestlastega kokku puutuda, nii palju kui see oli võimalik.

Esimesel korral sõitsin Kanadasse Quebec'i, sealt Montreali ja Torontosse üleilmlise alkoholismivastase liidu kongressile. Sellele järgnes karskuskõneringreis Kanadas, edasi Niagara kosele, Buffalosse, Det-

*) Oma tähtsusele vastavalt peaks hõimuõpetus sõjaväes edaspidi erilise tähelepanu osaliseks saama, kus juures tuleks eriliselt rõhutada hõimurahvaste kultuurilist ühistunnet. Selleks tuleks erilist ettevalmistustööd teha, erilise selleks valitud toimkonna poolt. Loodetavasti võtab asutis Fenno-Ugria edaspidi sellegi küsimuse arendamise oma päevakorda. Toim.

roiti, Chicagosse, Indanapolisse, Louisville'i, Cincinnatiisse, Columbusse, Westerville'i ja Washingtoni. Kogu sellel teekonnal kunni Washingtoni ei kohtanud ma ühtegi eestlast kuna mul nende aadressid puudusid. Washingtonis kohtasin dr. P. A. Speeki, kes omal ajal avaldas suurimat mõju minu ilmavaate kujunemisele. See oli nimelt 1904./05. aastal, kus mina esimeses nooruse vaimustuses dr. Speegi toimetatud „Uudiste“ lugejana sotsialismi põhimõtteid omandasin. Sellest ajast peale on jäänud teatud põhitoon minu ühiskondlikule mõtlemisele, ja sellest tegin teadlikuks dr. Speeki esimesel kohtamisel temaga Ameerikas, kuna Eestis polnud mul juhust teda varemini näha. Dr. Speek naeratas ja tähendas, tema ise olevat Ameerika mõjul juba „sellest“ arenemisjärgust välja jõudnud ja uuema evangeeliumi leidnud. Tutvunesin ka sellega, nimelt Ameerika töölisilmavaatega, ja leidsin, et see on kahtlemata väga huvitav, loomulikult võimata seda täiemal määral läbi viia. Objektiivne tõde on kusagil Ameerika tööstusdemokraatia ja Euroopa teoreetilise sotsialismi vahemail.

Küllastasin esimesel reisil veel Baltimoret, Philadelphiat, New-Yorki, Princetoni, kus tegutseb Balti riikidele ülisõbralik prof. H. Bender, Bogotat, Bostoni, Worcesterit. Eestlastega tutvunesin Philadelphias, New-Yorgis, Bogotas, Bostonis. Üksikasjust kõnelen ühenduses teise reisiga, mil küllastasin suurelt osalt samu kohti.

Teisel reisil, 1927. a. peatusin kõigepealt New-Yorgi Eesti Peakonsulaadis. New-Yorgist sõitsin Philadelphiasse, sealt Atlantic City'sse, tagasi Philadelphiasse ja sealt üleilmlisele karskuskongressile Winona Lake'i, hiljemini Columbusse, Westerville'i, üleilmlise karskusliidu peakorterit, ja jällegi Washingtoni. Ka sel reisil kohtasin Ameerika eestlastest esimesena dr. Speeki, kui mitte arvesse võtta konsulaati.

Dr. Speek, keda mõlema reisi ajal sagedasti kohtasin ja kelle seltsi Ameerika elust suure huviga kuulasin, on vaimliselt väga värske inimene. Ta on Ameerika elu uurinud sügava andumusega ja suudab öieti mõista selle häid kui ka halbu külgi, kusjuures tema arvates head küljed on suures ülekaalus, milline on ka minugi tähelepanekute lõpptulemus.

Dr. Speek on suutnud Ameerika elu headest külgedest sedavõrd hästi arusaada, et ütlemata huvitav ja kasulik oleks, kui tal võimalus avaneks mõnesuguseid häid Ameerika mõjusid Eestisse üle tuua, kas pikemal kodumaa küllastamisel või jääval kodumaale asumisel. Esi-

mene võimalus näis igatahes päris kindel olevat läinud laulupeo ja esimese välis-Eesti päeva puhul. Kahjuks ei teostunud see siiski sel korral.

Washingtonist sõitsin Baltimore kaudu Philadelphia'sse, kus kohtasin rätsepmeistrit hra Isaac Mikkalit, kellega ka juba 5 a. tagasi olin sõbraks saanud. Hra Mikkal on igatahes Ameerikas läbilõõnud: tal on kesklinnas suur rätsepaäri ja linnaservas tore elumaja ühes suure aiaga. Ta äri hiilgeajal on tal umbes 40 töolist olnud, praegu aga tõrjuvat valmisriiete vabrikutööstus käsirätsepatööstuse välja ja ka hra Mikkali tööliste arv on suuresti kahanenud. Nagu Ameerikas kunagi, on see täiesti rahvusvaheline pere: seal on mitu eestlast, siis itaallasi ja teisi rahvusi. Hra Mikkal on üks keskmatest kujudest Philadelphia eestlaste seas, kelle koguarv ulatuvad umbes 100-ni. Hra Mikkal on olnud esimese eesti seltsi asutajaid Philadelphias, olles selle juhatuses tegev kunni seltsi ülevõtmiseni eesti sotsialistide, pärastiste kommunistide poolt. Sellest ajast saadik hoidub Mikkal seltskondlikust elust eemale. Ta oli isegi skeptiline uue eesti seltsi asutamise kohta Philadelphias, kuid arvas, et eesti toimkonna võiks küll asutada, kes ühendust peaks New-Yorgi eesti keskkorraldusega.

Hra Mikkal on üks neist Ameerika eestlastest, kes enne Eesti de jure tunnistamist Ühisriikide poolt pöörsid vastava märgukirjaga tollaegse Ühisriikide presidendi Hardingi poole.

Hra Mikkali perekond on väga huvitav: pereisa eestlane, ema lätlane, lapsed ameeriklased, oskavad siiski natuke läti ja mõne sõna eesti keelt. Umbes niisugune on paljude Ameerika eesti perekondade saatus, eriti segaabiellude puhul, samuti sagedamini ka väljaspool New-Yorki, kus eestlasi sedavõrd vähe, et neil omavaheline kokkupuutumine puudulik või üldse puudub.

Külastasin esimesel Ameerika reisil ka Bostoni eestlasi, hra A. Klemmerit (õpetaja K. Klemmeri vend) ja tol korral veel üliõpilast, praegu dr. K. Vöhmanni. Esimene neist on Ameerika stiilis väikevabrikant: alganud sepikoja väljaarendamisega ja spetsialiseerumisega, nagu seda Ameerikas ikka tehakse, ja jõudnud välja kunni paarikümne töölisega töötava reisitaskuvitsa vabrikuni. Selle lihtsa asjakese valmistamiseks on hra Klemmer ise konstrueerinud umbes tosina masinaid, mille tõttu nende raudvitsakeste produktsioon on aga tõusnud nii kõrgele, et hra Klemmer on kauemat aega valitsenud oma ümbruskonna turgu täielikuna monopolistina. Minu küllastamise ajaks olnud temale aga juba võistlus tekkinud.

Hra K. Vöhrmann informeeris mind lahkesti Ameerika ülikooli-oludest ja näitas isiklikult kuulsa Harward-ülikooli mitmesuguseid asutisi. Tutvunesin temas mehega, kes isegi Ameerikas end maksma paneb ja teadusilmas läbi lööb. Praegu on ta mineraloogia või keemia doktor, kuuldavasti tulevane Ameerika ülikooli õppejõud. Ta külastas Eestit 1927. a., laeval kaasa tuues oma sõiduauto.

II

Kõige rohkem puutusin kokku eestlastega New-Yorgis. Viibisin seal esimesel korral, 1923. a., umbes paar nädalat, teisel korral, 1927. a., üle kolme nädala. Olin kogu aeg kõige lähemas kokkupuutumises New-Yorgi Eesti Peakonsulaadiga, eelmisel korral hrade Leokese ja Torpatsiga, viimasel korral peakonsuli hra kol. V. Muttiga ja üliõp. K. Kuusikuga. Kõigilt neilt sain teateid ja andmeid eestlaste elust Ameerikas, milliseid võin edaspidi mõnelgi korral kasutada, muu seas ka hõimuajakirja „Eesti Hõimu“ numbrites.

1927. a. oktoobrikuul viibisin New-Yorgis Eesti Muusika Seltsi korraldatud kontsertõhtul, mis sisuliselt õige hästi õnnestus ja kodumaa kontsertidest taha ei jäänud. Kanti ette eesti laule ja helitöid, eesti laulukoori ja solistide poolt, muuseas vägev Välis-Eesti hümn dr. Speegi sõnadega Miina Hermannii loodud viisil*). Kontserdist osavõtjaid oli umbes paarisaja inimese ümber. Selle kontserdi puhul olid kokku kutsutud kõigi New-Yorgi eesti organisatsioonide esitajad, peale selle mõned tähtsamad eesti tegelased N.-Y. lähemast ümbrusest ja dr. Speek Washingtonist. Peale kontserdi peetigi omavaheline nõupidamine Eesti juubeli laulupeole sõitmise ja esimese välis-eesti kongressi korraldamise asjus. Nõupidamisel esitati hulk sooviavaldusi, mida kongressi korraldajail Eestis arvesse tuli võtta. New-Yorgis oligi juba enne moodustatud eesti organisatsioonidevaheline toimkond, laulupeole sõidu korraldamiseks; seda toimkonda otsustati täiendada väljaspool New-Yorki asuvate eesti organisatsioonide esitajatega ja avaldati soovi, et sellest kujuneks välja Ameerika eestlaste ühine esindus. Ka avaldati soovi, et hakataks välja andma eesti hõimuajakirja, millele Ameerikas lisa juure trükitaks Ameerika eestlaste elu kohta, milline ka Eestisse saadetaks, kus ta järgmisele hõimuajakirja numbrile juure lisataks. Nii oleks võimalik võrdlemisi värs-

*) V. „Eesti Hõim“ nr. 3, 1928. a., lk. 137.

keid teateid Ameerika eestlaste elust kättesaadavaiks teha neile endile kui ka muile.

Eesti seltside tegelastega puutusin ka hiljemini New-Yorgis kokku. Küllastasin ka „Edu“ seltsi ajutist suvikorterit. „Edu“ seltsi ja „Jõustiku Klubi“ juhatuste kokkuleppel korraldati ühine kõnekoosolek ühel esmaspäeva õhtul, millest ootamatult rohkesti osa võeti, umbes 150 inimese ümber. Kõnelesin Välis-Eesti koondamisküsimusest ja Ameerika eestlaste probleemidest, müü seas neile tungivalt soovitades eesti kooli asutada, kas suvi- või pühapäevakooli kujul, sest ilma selleta ei suudeta noorsoos alal hoida eesti keele oskust ja eesti vaimu, isegi New-Yorgis mitte. Seda teevadki kõik muud rahvad, eriti aga soomlased ja ungarlased.

Sel koosolekul valitses väga heatahtlik meeleolu, eriti kui arvesse võtta, et sellest osavõtjate hulgas oli suur osa kommunistliku või poolkommunistliku ilmavaatega inimesi. Oli ju „Jõustiku Klubi“ varemini lähedases ühenduses „Uue Ilma“ kommunistlike ringkondadega, olles praegu kokkupuutumistes niihästi „Uue Ilma“ kui ka mittekommunistlike New-Yorgi eestlaste ringkondadega. Jõustiku Klubi on seega vist ainukeseks erapooletuks platvormiks, kus kõik Ameerika eestlased kokku puutuvad, poliitilise ilmavaate peale vaatamata. Just seda arvesse võttes kõnelesingi Ameerika eestlaste probleemist võimalikult objektiivselt, ilma kellegi poolt protesti esile kutsumata. Koosolekul viibis muu seas ka Ameerika Eesti peakonsul kol. Mutt, kellel peale koosoleku lõppu sobis õige huvitav läbirääkimine nii mitmegei pahempoolsema ilmavaatega isikuga.

Üldiselt tuleb tähendada, et Ameerikas on siiski juba märgata liig teravate vahekordade pehmenemist kommunistlike ja mittekommunistlike eesti ringkondade vahel, kuigi „Uut Ilma“ lugedes võib mulje saada, et endine sõda jätkub täie hooga edasi. Seda muljet põhjustab eriliselt „Uuele Ilmale“ viimasel ajal Ameerika valitsuse poolt osaks saanud surve, mida „U. I.“ ringkondade poolt on peetud „valgete eestlaste“ süüks, minu arvates põhjuseta.

Küllastasin ka Ameerika eesti kommunistide peakorterit, „Uue Ilma“ toimetust. See on senni küll ainuke minu nähtud Ameerika asutus, mille ust ja akent ehivad eestikeelne silt.

Ka „Uue Ilma“ toimetust küllastasin juba 6 aastat varemini, saades toimetuselt mitmesugust informatsiooni Ameerika eestlaste kohta ja võttes kaasa pea kõik Ameerikas ilmunud eestikeelse kirjanduse,

nii palju kui seda oli selkorral saadaval. Oktoobris 1927. a. „Uue Ilma“ toimetust uuesti külastades, tegin tutvust selle praeguse toimetaja A. Kobeliga. Pean tunnistama, et sain väga hea mulje A. Kobelist kui jõuküllasest ja arenenud isikust, kõigi ilmavaatelite lahkuminekute peale vaatamata.

Alguses oldi toimetuses vähe umbusklik ja küsiti, milleks mul soovitud teateid tarvis. Vastasin, et mul pole mõttes neile kuidagi viisi kahju teha, vaid et tunnen huvi kõigi Ameerika eestlaste elu kohta üldiselt. Selle peale vastati, nende tegevus olevat avalikult teada, ega polevat seal õieti midagi varjata.

Toimetaja isiklik elulugu on väga huvitav. Ta tegevus algub rahvusliku koolmeistrina Eestis. Sel ajal juhatab ta laulukoori, võtab osa põllutöö näitustest ja muudest selleaegsetest isamaalistest ettevõtetest. 1905. a. revolutsiooni puhul võtab ta sellevõrra pahempoolse kursi, et ta viibimine Vene tsaaririigi piirides muutub hädaohtlikuks. Ta põgeneb valepassiga üle piiri ja saabub lõppes Ameerikasse. On seal tööline, kusjuures ühe õnnetuse puhul saab jalgadest raskesti vigastada, mille tagajärjel talle pension määratakse. Ta võtab Ameerika eestlaste vaimlisest elust huviga osa ja teeb kaasa „Uue Ilma“ arenemiskäigu sotsialismist kommunismini, H. Pöögelmanni ja teiste enne Ameerikas viibinute eesti kommunistide mõju all.

1920. a. tekib Ameerikas üldine kartus kommunistide eest, ja Ameerika valitsus võtab ette puistamistöe Ameerika kommunistlikkudes ringkondades. Sel puhul kaob A. Kobel silmapiirilt, hiljemini asudes jällegi „Uue Ilma“ toimetajaks. Viimaste „Uue Ilma“ teadete järele olnud tal jällegi raskusi Ameerika politseiga.

Huvitav nähtus: A. Kobeliga kõneldes sain temast mulje, kui väga arenenud ja arusaajast isikust, hiljemini „Uuest Ilmast“ tema artikleid lugedes leidsin aga neist väga teravat, faktiliselt õigustamatut sallimatust Eesti vabariigi vastu üldse, samuti ka Eesti olude väga ühekiilgset valgustamist. Ma ei taha siin hakata mingisuguseid oletusi tegema, tähendan ainult, et sellest hingelisest vastolust võib siiski teataval kombel aru saada. Loomulikult ei saa aga seda heaks kiita. Arveses võttes mõningaid arenemistendentse tahaks siiski uskuda, et ka A. Kobelgi jõuab kord õiglasema ilmavaatlemiseni, eriti Eesti suhtes.

Seekord võtsin „Uue Ilma“ toimetusest kaasa nii palju vanu aastakäike „Uut Ilma“, kui palju neid sealt üldse saada võis, kahjuks mitte kõiki.

III.

New-Yorgis viibides puutusin kokku paljude eestlastega. Eri-
liselt tahaksin neist nimetada mõnda. Esimesele kohale tuleks küll
asetada meie väsimatu peakonsul kol. V. Mutt, kel on kahtlemata
väga sured teened Ameerika eestlaste koondamisel ja nende omavahe-
liste hõõrumiste ärahoidmisel, missugune ülesanne igakord väga kerge
ei olevatki. Oma taktilise ja tasakaaluka esinemisega on aga kol.
Mutt suutnud igasuguseid teravusi pehmedada ja Ameerika eestlaste
peret koondada aidata.

Kol. Mutt'i kõrval seisab väärilisena kaastöölisena ta abikaasa pr.
Eugenie Mutt, väga energiline ja andekas naine. Tema pole
leppinud ainult Ameerika elu välise külje tähelepanekutega, nagu seda
harilikult tehakse. Ta on oma abikaasaga, osalt iseseisvaltki, ette
võtnud päris korralikke uurimusreise Ameerika maaeluga tutvunemi-
seks, muuseas eesti farmereidki külastades. Kuigi Venemaal ülikooli
ajaloo teaduskonna lõpetanud, astus ta siiski New-Yorgis ilmakuulsasse
Columbia ülikooli, peasjalikult selleks, et Ameerika ajalooteaduse
õpetust võrrelda endise vene omaga, ja pr. Mutt'i otsus ei langenud
siin just mitte Ameerika ajaloo professorite kasuks.

Pr. Mutt on mitmel puhul esinenud kõnedega Eesti üle ja kir-
jutisi avaldanud niihästi Eesti kui ka Ameerika ajalehtedes. Esi-
mesel välis-Eesti päeval esines ta referaadiga Ameerika eestlaste üle
(v. „Eesti Hõim“ nr. 4, 1928), milline eratrükinagi ilmunud.

Tähtsamaid tegelasi New-Yorgi eestlaste keskel on kirikuõpe-
tjad Konrad Klemmer, luterlane, ja Jaan Felsberg, bap-
tist. Esimene neist on usumehena konservatiivne, „vana kange usu“
pooldaja, küsimata, kas see on ka kõigile Ameerika eestlastele meele
järele. Sellé juures on hra Klemmer hea tehnik, ehitusmeister ja geni-
aalne ärimees. 1923. a. külastasin teda ta selleaegses kodus Bogotas
New-Yorgi lähedal. Siis oli tal raadiotööstus päevakorral (Ameerikas
oli siis just raadio hooaeg alguse). Kogu ta korter oli suuri ja
väikseid raadioaparaate täis, ja minagi kuulasin seekord esmakord-
selt elus raadioettekandeid New-Yorgist. 1927. a. sügisel ei elanud
hra Klemmer aga mitte enam Bogotas, vaid oli asunud New-Yorgile
üle Hudsoni jõe rohkem küljeall olevasse Teaneckisse (New-Jersey
osariigis), millel on praegu väga suur kasvuhoo, eriti arvesse võttes
seda, et Teanecki kohale tuleb mõne aasta päras valmis saava 60 mil-
jondollarilise silla ots, üle Hudsoni jõe New-Yorgi ja Jersey-City

vahel. Geniaalne ärimees on seda situatsiooni õigel ajal tabanud, enesele Teaneckis suured maatükid ostnud ja ehitab sinna hulgaviisi toredaid väikseid üheperekonna neljakordseid elumaju (keüder ja ärklikord kaasa arvatud), et neid valmissaamise järele ära müüa.

Hra Klemmeri kohta võiks tähendada, et tema on esimese ja ainsa eesti kiriku ehitaja Ameerika Ühisriikides Wisconsinis osariigis Irma-nimelises eesti asunduses. See kirik ehitati ameerikalise kiirusega, 1 päevaga, kohalikkude väheste eesti leeriõpilaste ja eesti farmerite tegelikul kaasabil, kusjuures ehituse algul ei olevat rohkem raha olnud kui 80 dollarit. *)

Hra Klemmer on ka kord Ameerika eestlaste häälekandjat „Ameerika Ristirahva lehte“ välja annud. Selle lehe kirjutas ta ise, ladus ise, trükkis ise omas väikses trükikojas, saatis ise välja ja lõppeks maksis ise arved. Niiviisi toimetas ta seda ajakirja 11 numbrit.

Hra Klemmeriga on väga huvitav mõtteid vahetada: ta pea on alati täis kõiksugu majandusplaane, isegi Eesti Vabariigi suhtes. Tunned, et siin on tegemist inimesega, kel on avar ja arenenud mõistus majanduselu küsimustes ja kel on ühtlasi tahet löömistööks majandusalal.

Hra Klemmeri ametivend Felsberg on kristallselge, puhta, uskliku hingega kristlane, kõige selle juures siiski mitte pealiskaudne vagatseja, vaid võrdlemisi avara ilmavaatega inimene, kes on valmis eesti baptistina isegi eesti kommunistidega heas vahekorras olema, kui need selleks päri oleksid. Ka Felsberg on majandusalal tegev. Ta on ühe trükikoja kaasomanik ja töötab selles isikuliselt kogu oma perega. Küllastasin teda paar korda trükikojas, leides ta üleskääritud käistega töötamas. Seal on trükitud nii mõnigi eestikeelne teos ja ajakiri, kusjuures nii mõnigi mitmesajadollariline arve on Felsbergile maksmata jäänud, olgugi, et selle tasumist väga autoriteetlikult poolt on kindlustatud. Kuid ega Felsberg selle üle palju kaebagi: ingliskeelsete trükitöödega on tal siiski korda läinud puudujääke katta.

Hra Felsberg kui täiskarsklane lubas muuseas oma peale võtta Ameerika eestlaste karskustoimkonna tegevuse juhtimise. Siinkohal tähendan kõrvalmärkusena, et osa New-Yorgi eestlaste kõva joomise ja ulaelu üle kuulsin võrdlemisi kibedaid kaebeid niihästi kodanlastelt kui kommunistideltki. Õpetaja Klemmer tähendas, alles hiljuti, s. o.

*) V. sellekohaseid kirjeldusi „Postimehes“ 1927. a. nr.

1927. a. sügisel olevat ta matnud paari end surnuks joonud eesti töömehe.

Tutvunesin Ameerikas ka kujur Rannusega, kes minuga umbes ühel ajal Euroopasse sõitis ja mõne aja Eestis viibis. Tema teostest oli teatavasti Välis-Eesti näitusel Tallinnas 1928. a. suvel esitatud 8 raidkuju. Rannus pole küll ainus eesti kunstnik Ameerikas: olen Ameerika eesti ajakirjanduses tabanud veel kunstnik G. T. Sepa nime ja näinud isegi tema maalide reproduktsioone. Kuid igatahes on Rannus esimene üleameerikalise tunnustuse leidnud eesti kujur, kes on esinenud paljudel Ameerika kunstinäitusel, saades neil puhkudel õige kiitva arvustuse osaliseks Ameerika ajalehtedes ja ajakirjades. Üks tema raidkujudest — neegripää — omandati isegi Brooklini muuseumile 1500 dollari eest — honoraar, mis Eestis igatahes kuulmata kõrge: 562.500 senti!

Hra Rannus on väga tagasihoidlik kunstnik. Nüüd, kus ta end juba avarale arenemisteele välja on võidelnud, tahab ta alles tõsiselt kunstile anduma hakata, ja külastaski selleks otstarbeks 1927. a. Eestit, et siit aineid koguda, muuseas põhjalikumalt eesti mütoloogiaga tutvuneda. Teatavasti viibib ta 1928. a. kevadest jällegi Ameerikas ühes oma Eestist viidud eluseltsilisega.

Ülihuvitav kuju Ameerika eestlaste keskel on tuntud ajakirjanik Andres Pranspill, keda külastasin ta kodus Astoorias, New-Yorgi linnajao Queens'i alaosas (see linnajao alaosa on aga vist küll suurem kui Tallinn). Andres Pranspill on ametlikult puutöeline, New-Yorgi puutööliste ametühingu sekretär. Selle kõrval on ta üliõpilasena õppinud mitmes ilmakuulsa Columbia ülikooli fakulteedis, õige elavalt osa võtnud Ameerika eestlaste seltskondlikust elust, varemni sotsialistide, praegu kodanlaste juures. Teatavasti andis ta omal kulul välja ühe numbri ajakirja „Välis-Eesti“ (teine olevat kavatsusel) ja on praegu vähemalt mitmekümne ajalehe kaastöeline Eestis, Ameerikas, Mehhikos, Ungaris ja mujal. Tal on suur raamatukogu ja ta peas tulvib sellevõrra omastkohast huvitavaid mõtteid, et vaevalt on tal neist kunagi rahu.

Andres Pranspillile teeb aga teatavaid raskusi ta aristokraatlikult üleolev järsk ja häkiline, tasakaaluta iselom. Tal on inimeste kohta suured nõuded, millele loomulikult harilikud kodanikud igakord ei vasta, isegi Ameerikas mitte, ja millest siis tekivad paratamatud konfliktid tema ja ta ligimeste vahel. Nende konfliktide lahendamisel

on aga A. Pranspill olnud mõnikord väga ameerikalik, isegi kunni käsitsi kokkuminekuni, mis kuulub Ameerikas siiski aumehelikkude konfliktide lahendamisviiside hulka, kuigi Ameerika eestlased, kodumaa traditsioonide mõju all olles seda alati tunnustada ei tahtvat.

Nende ja muude sarnaste asjaolude tõttu on hra Pranspill 1927. aastaks sattunud Ameerika eesti seltskonnas võrdlemisi eraldatud seisukohta, millest on kahju, kuna selle tõttu tema suur tööjõud ei leia küllaseid väljendusvõimalusi. A. Pranspillist peaks aru saadama ja teda võetama nii, nagu ta on, mõnesuguste iseäralikkuste peale vaatamata, ja ka ta ise peaks end püüdma distsiplineerida, nii raske, kui see tal ka oleks.

Juubeli laulupeo ajal viibis A. Pranspill Eestis ja sai kuulsaks eriti oma „Ameerika antoloogiaga“, korraldades selle populariseerimiseks üle 20 kõnekoosoleku.

IV.

Olen senni kirjutanud neist, kes on Ameerikas läbi löönud. Õiglus nõuab aga, et mõne rea pühendaksin neilegi, kes Ameerikas on kaotanud, mõnikord isegi elu. Mulle on palju kõneldud ebaõnnestunud eestlaste äridest, alates Estonian Transatlantic Company'ist ja Revalisest ja lõpetades eestlaste salaviinamüügi pärast suletud restoräänidega. Küllastasin ise üht uuesti avatud eestlase restoraani, mis aga juba mõne päeva pärast suleti, 1500 dollarilise, s. o. poolemiljoni-sendilise kahjuga. Kuulsin kõneldavat ameeriklaste kulul parimasse Ameerika naisülikooli võetud eesti naisüliõpilase põgenemisest kellegi nooremehega sellest lahkest õppekodust, Ameerikasse lahendamata elu otsima tulnud eesti arsti tegevusst mustatöölisna neegrite hulgas sadamas, teise Eestist tulnud arsti samalaadistest vintsutustest, mis mehe surmaga lõppesid... Üldsoovitust kodumaalastele: ärge tuldagu kergemeelselt Ameerikasse head põlve otsima: valmis kullaaugud ja soojad kohad ei oota seal kedagi, küll aga tihtipeale suuredki raskused, kuna Ameerikas tihtipeale tuleb maast madalast uuesti alata, ja selleks puuduvad olusid tundmatul ja keeli oskamatul väljasttulijal iga-sugused võimalused, eriti praegusel ajal, kus tööpuudus poie tund-matu Ameerikaski, tõsi küll, kaupade ülekülluse tagajärjel, mida Ameerika ise ei jõua ära tarvitada, kuna sõja ja rikkaliku alkoholi-tarvitamise tagajärgede tõttu Euroopa ostujõud on äärmiselt langenud.

Nagu tähendatud, asub New-Yorgis mitutuhat eestlast, kel on terve hulk organisatsioone. Osalt nende kaudu, osalt otsekoheselt

puutuvad eestlased omavahel sagedasti kokku, nii et tõepoolest tunne jääb, nagu oleks maailmalinn New-Cork muuseas ka „eesti linn“. Tegelikult ongi ta „eesti linnana“ kindlasti suurem, kui näiteks Paldiski, Petseri, võib olla isegi suurem kui Paide, Haapsalu või Kuresaare. Kuigi New-Yorgis asub vist küll kõiki maailma rahvaid kokku miljonite viisi, on eestlastel nendega siiski võrdlemisi piiratult kokkupuuteid, peasjalikult ametlikes ja äriasjus. Intiimne kokkupuutumine sünnib aga eestlaste eneste ja osalt eestlaste ja soomlaste, ka ungarlaste vahel, nagu seda näitavad kõigeparemini abielude sõlmimised, mida väga harva tulevat ette mitteeestlastega, välja arvatud soomlased. Kõik muulased on New-Yorgi eestlastele, nagu vesi kaladele, millises ümbruses liigutakse ja tegutsetakse, ainult omavahel intiimsemas kokkupuutumises olles.

New-Yorgis olles ja sealst ärasõites jäi igatahes mulje, et seal on üks osa vaimlist Eestit, mis niipea ei kao, kuigi üksikud eestlased ameerikastuksid. Seda tagab praegune New-Yorgi eestlaste võrdlemisi suur arv ja võrdlemisi lähidane omavaheline kokkupuutumine, samuti uute Eestist juuretulistate peatumine peasjalikult New-Yorgis, ja Eesti konsulaadi olemasolu. New-Yorgil on isegi tõmbejõudu teistele Ameerika eestlastele, kes kuuldavasti mitmeltki poolt Ameerikast New-Yorki ümber kolivat, osalt avaramate tegevusvõimaluste, osalt oma rahvaga lähemate kokkupuutumisvõimaluste tõttu. Igatahes tuleb New-Yorgiga praegu ja tulevikus arvestada ühena eesti vaimlise elu kolletest.

Villem Ernits.

ÕIENDUSI „LÄTI EESTLASKONNA TÄNAPÄEVA“ KOHTA.

„Eesti Hõimus“ nr. 1 s. a. lhk. 26—31 avaldatud V. Horni kirjutise kohta „Läti eestlaskonna tänapäevast“ on tulnud õiendusi Läti ülikooli eesti üliõpilasseltsilt „Estialt“, Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Seltsi juhatusest ja Riia eesti koguduse õpetajalt A. Häusle-rilt. Kõik need õiendused väljendavad teatud pahameelt artikli puhul, tuues selle lisaks järgmisi väiteid.

Üliõpilasselts „Estia“ kirjutab, üliõpilasorganisatsioonide tööpõid olevat päämiselt vaid nende eneste peres. Lõppeks polevatki tähtis, kui palju nemad suutvat elust osa võtta oma nimega: nad tõmbavat kaasa, andes töölisi ja aidates luua sihte. Selts avaldab soovi, et „Eesti Hõimu“ korrespondent „Estia“ tegevuse üle rohkem informeeruks. Ühineme sellega, kuid meie arvates võiks „Estia“ ise siiski

enesest rohkem asjalikku informatsiooni anda, millele häälmeelel ruumi lubaksime.

Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise seltsi juhatus avaldab selle aasta „Väliseestlases“ nr. 1, lhk. 7 ilmunud V. H. sõnumi kohta õienduse, et seltsi juhatusel polevat üldse omavahelisi intriige, kuna aga väljastpoolt seltsi juhatust olevat keegi seltsi liige seltsi täiskogu juhatus (mitte seltsi juhatus) kohtusse kaevanud mõne mõeldava vormilise vea pärast valimiste puhul, millise kaebuse seltsi täiskogu enamus hukka mõistvat. Selle protsessi pärast oleks seltsi juhatus võinud hariduspäeva korraldada, kuid takistuseks olevat olnud asjaolu, et eelarves selleks otstarbeks raha puudunud. Edasi tähendatakse: V. Horn olevat oma mängu eest seltsi pidudel tasu võtnud, millest seltsi juhatus järeldab, et hra Hornil polevat moraalselt õigust etteheiteid teha, et ilma rahata ei tegevat keegi midagi, töötatavat ja liigutatavat end vaid nii palju, kui palju kinni maksetavat. Meie arvates ei saa etteheiteid teha igasuguse tasu vastuvõtmise puhul, kui selle juures siiski ka tasuta töötatakse, kuid küll võib etteheiteid teha neile, kes ainult tasu eest töötavad.

Loodame, et need õiendused kaasa mõjuvad Riia eestlaste omavaheliste arusaamatuste kõrvaldamiseks. Julgeme selles kindlad olla, et V. Horn oma kirjutist mitte pahatahtlikus mõttes ei avaldanud, vaid et tema kui noore radikaalse ilmavaatega haritlase sisemine tunne teda nii sundis kirjutama. Mida enam hra Horn Riia Eesti seltskonna eluga tutvuneb, seda rohkem kokkukõlastab ta omi hindamisi tõsiasjadega. Vahest on siiski Riia eesti seltskonnaski nähtusi, mida vahel arvustama peab! Seda ei tohitaks aga igakord võtta põhimõttelisena vaenuavaldusena, sest on ju häätahtlik, asjalik, õiglane, kuigi mõnel korral valusana tunduv arvustus igasuguse arenemise tähtsaim eeldus.

Toimetus.

RIIA EESTI KOGUDUSE ELUST.

Kiriku kui tähtsama ja armsama kultuurasutuse ülesanded, tema mured ja võitlused raskel tormisel ajal, eriti siin võõrsil, ei jäta ühtki tõsiselt mõtlejat väliseestlast ükskõikseks. Kes pikemat aega võõrsil viibides — kodumaalt ja kodumaa kirikust kaugel ära — kodumaa armsa kiriku pilti omas südames kannab ja sellega ühtlasi tegutsevat, teda aitavat jumalikku väge eneses tunneb, sellele on emakeelne kirik võõrsil kodumaaks ja ühtlasi ka jumalakojaks. Siin kõlavad tema hinge ülendavalt lapsena koõus ja kodumaa koolis õpitud ja armsaks

saanud kiriku laulud. Siin vaimustab ja kosutab teda südamele omane emakeelne kirjalugemine ja jutlus — üldse ühine emakeelne jumalateenistus. Siin näeb ja kohtab ta oma sugurahvast, keda ta muudlaste keskel elades nädalate, kuude, isegi aastate kaupa näha ei saa. Nii on kirik sõna tõsisel mõttes „isakojaks“, koonduspunktiks võõrsil muulaste keskel laiali pillatud üksikutele eestlastele ja eesti perekondadele. Kiriku ümber koonduvad eestlased suuremal arvul kui ühegi teise organisatsiooni või seltsi ümber. (Muidugi on välja arvatud need, kes kirikut ei tunnista ja selle huvide vastu töötavad).

Nii on Riia Eesti ev.-luteriusu kirik aastasajandeid, juba Rootsi ajast saadik siin võõrsil viibivatele eestlastele suureks õnnistuseks olnud ja töötab sama eduga edasi, õnnistades kui vaimulik ema oma lapsi.

Siin järgneb kindlate ajalooliste dokumentide, andmete ja selle kiriku aruannete järele lühike ülevaade Riia Eesti ev.-lut. koguduse elust ja õnnistusrikkast tööst, mis igat rahva sõpra, eriti kiriklikke väliseestlasi huvitab.

Riia linna valdamisel rootslaste poolt peetakse esimene ev.-luteriusu jumalateenistus Gustav Adolphi käsul 17. sept. 1621. a. Rootsi õuejutlustaja poolt Riia Jakobi kirikus rootslastele rootsi keeles ja rohkearvulistele soome rahvusest Rootsi sõjaväelastele soome keeles. Pärast Uusikaupunki rahulepingut Venemaaga kutsutakse Ingerimaalt pastor Johann Forsmann 1726. a. Riia Rootsi-Soome koguduse õpetajaks. On kindlaks tehtud, et soomlasteks on tol ajal ka eestlasi ja liivlasi peetud. Pärast õpetaja Forsmanni kutsutakse Soomest 1777. aastal õp. Joh. Adolf Ytter Riiga Rootsi-Soome koguduse õpetajaks. Ta leiab siin ainult eestlasi ees, hakkab eesti keelt õppima ning eestikeelseid jumalateenistusi pidama. Nii pannakse Riia Eesti kogudusele nurgakivi. Tema poeg Johann Adolf Ytter, kes Soomes 24. aug. 1772. a. sündis, välismail usuteadust õppis, ordineeritakse 29. III. 1805. a. Rootsi-Eesti koguduse hingekarjaseks. Varane surm viib ta juba 1814. a. hauda. Õpetaja koht jääb üle 10 aasta — kuni 1825. aastani vabaks. Sest keegi ei taha selle väikese ja majanduslikult väga vaese koguduse hingekarjaseks hakata. On ka vähe õpetajate hulgast, kes rootsi ja eesti keelt oskavad. Ei unustada siiski Riia eestlasi ära. Eesti õpetaja puudusel peab konsistoriumi nõunik Roth eestikeelseid jumalateenistusi, õpetab noorsugu, samuti kindralkonsistoriumi assessor Masing ja vahel ka külalistena Riias viibivad õpetajad Eestist. Hädalisemaid ametialtisi — haigete armulauatalitisi, nekrutite vannutamisi,

matmisi, väheseid ristimisi ja laulatusi toimib kohalik kindralsuperintendent nii hästi kui vähene eesti keele oskus seda lubab. Viimaks kutsutakse 1825. a. Liivimaa kubermangu valitsuse kokkuleppel Riia rootsi koguduse eestseisusega Riiga tulnud gümnaasiumi õpetaja Gustav Reinhold Taubenheim Riia eesti koguduse õpetajaks, kes sündis Eestis 21. V. 1779. a., õppis usuteadust Tartus 1877—1880. Pärast Taubenheimi õnnistatakse Otto August Jannau 1835. a. Riia Eesti koguduse õpetajaks, kes sündis Laiuse kirikumõisas õpetaja pojana 27. IV. 1800. a., õppis usuteadust Tartus 1819—1822. Temale järgnesid järgmised õpetajad, keda Riia eestlased veel hästi mäletavad: õp. Rudolf Zinck, 1865—1906, õp. Eduard Terras, 1907—1914, ja viimaks õp. Th. Tallmeister 1913.—1919. aastani.

Suur huvi kiriku vastu ja tõsine rahvameelsus ärkab koguduses kahe viimse Eesti soost õpetaja — Ed. Terrase ja Th. Tallmeisteri ajal. Koguduse liigete arv kasvab kuni 10.000-ni. Seda võib Riia Eesti koguduse õitseajaks nimetada.

Majanduslik seisukord ei ole Rootsi-Eesti koguduses iialgi hea olnud. Uusikaupunki rahulepingu põhjal maksab Vene valitsus Rootsi-Eesti õpetajale endise palga edasi — 150 riigi taalrit ja korterirahaks 50 taalrit. Rootsi-Eesti kogudusel oli ühine kirikukassa. Ettepanekud, et Eesti kogudusel peaks ise oma kirikukassa ja kassa võti Eesti koguduse esimehe käes olema, lükkab Riia linnavalitsus oma otsusega 13. okt. 1787. a. tagasi järgmiselt motiveerides: „Et Eesti ehk Soome kogudus Rootsi õpetaja hooldamisel ning Rootsi koguduse altari riistad ka Eesti kogudusel tarvitada on, siis peavad ka Eesti koguduse vähesed annetused Rootsi kirikukassasse voolama, mis Rootsi ja Eesti koguduse esimeeste ja õpetaja valitseda on kiriku kolleegiumi järelevalvel.“

Rootsi kogudus likvideerub aastate jooksul, sest et Rootsist ei tule uusi koguduse liikmeid juurde, vanad surevad ja noored assimileeritakse Saksa kogudustest. Rootslaste ümberrahvustamist kiirendavad omalt poolt ka veel abiellumised sakslastega.

Eesti kogudus p ä r i b R o o t s i koguduse arhiivi, ajaloolised hõbedased altari riistad, mis tänni Riia Eesti koguduse kaunimaks kiriku kallivaraks tarvitusel on. Samuti ajaloolise kiriku pitsati pealkirjaga: „Riia Jakobi Rootsi, Soome ja Eesti kogudus“.

Riiga tekib ka Eesti vene-õigeusu kogudus.

Pärast vene-õigeusu uue peakiriku valmisaamist Riia esplanaadil kingib Vene tsaar 1886. a. sennise vene Peeter-Pauluse peakiriku Riia

vene-õigeusu eestlastele koguduse kirikuks. Siin olid eesti rahvusest vene-õigeusu vaimulikud vene-õigeusu eestlastele preestriteks: preester Lindenberg, Poska ja Värat. Pärast usuvabaduse väljakuulutamist 1905. aastast alates lahkuvad suur osa eestlasi vene-õigeusust, üle minnes ev.-luteriusku. Jääd väike hulgate järele.

Suure pöörd Riia Eesti koguduste ellu tõi maailmasõda. Eestlased evakueeruvad Riiaast. Jääd järele väike hulgate, mõned sajad. Eesti veneusu kiriku ukseid on suletud. Preester

Eesti kirik Riias.

Värat on sõjapõgenejana Venemaal. Eesti ev.-luteriusu õpetaja Th. Tallmeister jätkab Jakobi kirikus eestikeelseid jumalateenistusi ka kõige raskemates olukordades. Rooma katoliiklased ihaldavad Eesti vene-õigeusu Peeter-Pauluse kirikut endale saada, mille ukseid üle kahe aasta suletud ning mille koguduse liigetest on ainult mõned üksikud järele jäänud, kes ei suuda kirikut ülal pidada. Seda teada saades astub Riia eestlaskond, vene-õigeusulised ja evang.-luteriusulised eestlased, kokku ühisele koosolekule Riia Eesti Hariduse- ja Abiandmise Seltsi saali, kus otsustati ühel häälel vene-õigeusu Eesti Peeter-Pauluse

kirikut muuta ev.-luteriusu Eesti kirikuks ja seal Eesti koguduse jumalateenistusi edaspidi pidada. Selle Riia Eesti rahva otsuse täideviimiseks valiti komisjon, mis koosnes kolmest vene-õigeusulistest ja kolmest ev.-luteriusulistest eestlaste esindajatest. Vene-õigeusulistest poolt valiti järgmised õigeusulised eestlased: Kusma Reinhold, Madis Männikson ja Jaan Välbe. Luteriusulistest poolt valiti Johann Ardon, Karl Birk ja Jaan Kuusik. Mainitud kuueliikmeline komisjon esitab 30. jaanuaril 1918. a. palve Saksa Sõjaväe Valitsusele, kes tol ajal riigivõimu moodustas, ja teise kohalise Ev.-Luth. Konsistooriumile loa saamiseks mainitud kirik ev.-luteriusu kirikuks reformeerida. Luba anti. Tehakse kirikus sisemine ümberkorraldus ja väike remont ning Peeter-Pauluse päeval, 29. VI. 1918. a. õnnistab Liivimaa kindralsuperintendendi ase-täitja, Riia linna praost O. Erdmann selle ajaloolise kiriku riigi-, linnavalitsuse-, konsistooriumi- ja kirikute esitajate ning suure rahvahulga osavõttel Riia Eesti Ev. Luteriusu kirikuks. Nii on Riias eestlaskond, kasutades südametunnistuse- ja usuvabadust, koondunud kiriklikult Riia Eesti Ev. Luth. Peeter-Pauluse koguduseks ja on juriidilise isikuna registreeritud ja tunnustatud Läti Vabariigi riigivõimu kui ka Kiriku Ülemvalitsuse poolt ning kannab sellenimelist kiriku templit. Need omandatud õigused panevad vastavad suured kohustused koguduse õlgadele — kirikut ja õpetajat ülal pidada kõige raskemal sõja- ja pärast sõjalisel vaesel ajal.

Maailmasõda riisus oma järeldustega mitte ainult kiriku liikmed, vaid ka kõik kogutud varanduse rahas ja väärt-paberites. Õpetajad, kellel ainult mitmesuguste kõrvaliste ametite toetusel võimalik evangeliumi kuulutamist jätkata, ei suuda kõige parema tahtmisega majanduslikkudele raskustele vastu panna. Õp. Th. Tallmeister, kellel koguduse organiseerimises suured teened, saab Tallinna Pühavaimu koguduselt kutse ja lahkubki Riias 1919. a. lõpul. Õp. K. Vinter, tema järeltulija, saab kutse Kandavi ja lahkub 1921. a. alul. Praost L. Greinert Äksist on pärast seda ligikaudu aasta Riias Eesti õpetajaks, ei suuda aga majanduslikkudele kitsikustele vastu panna ja lahkub Riias 1922. a. juulikuul. Nii lahkusid kolme aasta jooksul kolm hingekarjast. Kirik nõuab põhjalikku remonti. Kiriku torn on lagunemas, katus jookseb läbi. Kogudus ei suuda õpetajat ülal pidada. Eesti keele mitteoskuse pärast ei saa keegi Riia linna õpetajatest aidata. Kogudus on hävinemas. Järgmisel, 1923. aastal, võtab õpetaja Arnold Häussler selle koguduse hingekarjase ameti ning raske koguduse alahoidmise ja koondamise töö oma õlgadele. Teda õnnistavad ametisse

Läti piiskop dr. K. Irbe Läti ülikooli professorite dr. V. Maldoni ja dr. K. Kunzini assisteerimisel. Sama aasta lõpuks on juba 194 liikme-maksumaksjat koguduse liiget koos. Järgmisel, 1924., aastal kasvab see arv juba 265 peale. Osavõtt jumalateenistustest kasvab. On ületulijaid muudest kogudustest. Rohkenevad ka armuanded. Korraldatakse annetuste korjandus ja näitemüük kiriku ja kirikumaja remontide heaks. Õpetaja ja koguduse üksmeelsel koostöötamisel näidatakse palju armastust ja suurt ohvrimeelt üles. Tulemused on üllatavad: kirikule kaetakse 70 ja kirikumajale 85 ruutsülda uut tsingitud plekist katust peale. Esimene maksis 63.653 ja teine 70.732 Läti rubla. Vaheajal selgus ka kirikumaja tüliküsimus sõjaministeeriumiga. Näit. oli see maja juba 1836. a. tsaari käsukirjaga antud Peeter-Pauluse kiriku vaimulikule korteriks. Kirikuga ühes anti ta 1918. a. Ev. Luth. kogudusele üle. Saksa okkupatsiooni ajal oli ta Vene sõjavangide laager, väga ära rüüstatud, ilma katusetä, kohati ahjud teiselt korralt läbi lae alumisele korrale kukkunud. Maja tervemates osades asusid sõjaväelased, osalt oli ta sõjakraami laduks. Politsei ohvitser tuleb sise-ministeeriumi käsuga õpetaja juure, kahe nädala jooksul maja tühjaks teha. Sest maja ühes otsas elutses kirikuteener. Maja olevat sõjaministeeriumi oma. Eesti saadik Lätis tuleb lahkelt vastu ja püüab diplomaatlikul teel tüliküsimust lahendada. Kahjuks ei anna see tagajärgi. Õpetaja püüab administratiivsel teel asja lahendada. Käib kõik ministrid üksikult läbi asja selgitamas ja lõpuks teeb ministrite kabinet põhimõttelise otsuse — maja Ev. Luth. Peeter-Pauluse Eesti kogudusele pikaajalisele maksuta tarvitamisele jätta. Linnavalitsusega sõlmib õpetaja soodsa lepingu 6 aasta peale, mille põhjal linn maja pealmise korra remontide peale 150.000 Läti rubla välja annab ja see muudetakse Riia Eesti algkooli ruumideks. Nüüd on Riia Eesti kogudusel oma kirik ja kool just linna südames, tsitadellis. Kiriku väline remont sai 1927. a. Peeter-Pauluse kiriku nimepäevaks valmis, mis maksis 700.000 Eesti senti. Sel puhul oli pidulik jumalateenistus, millest ka piiskop dr. K. Irbe osa võttis. Möödunud 1928. aastal tehti kiriku seesmist remonti, mis maksis umbes 78.000 Eesti senti.

Nii on koguduse Issand ise meid kõige raskemal ajal imelikul viisil aidanud. Suur töö on tehtud ja kõik tasutud. Sellel suvel on kavatsus kirikule aeda ümber teha ja koolimaja väliselt remonteerida, lastele kiriku õue mänguplats teha. Veel vajab kirik uut orelit, mis maksab 2 miljonit senti, ja kirikukellasid. Viimased evakueeriti sõjaajal Vene-

maale ja neid pole tagasi toodud ja pole selleks ka lootustki. Loodame, et koguduste Issand meile ka seda andma saab.

Siin järgneb pilt koguduse elust statistiliste andmete valgustusel, missugusena kogudus oli enne sõda, 1914. aastal, oma õitseajal ja nüüd, pärastõja aastatel.

Aastal	Liknemaksu maksjate arv	Sündinute arv	Konfirmeeritute arv	Laulatatud paare	Surnud	Armulaual käinud	Aasta jooksul tuli sisse Läti rublades
1914	—	121	66	84	73	2.117	—
1923	194	11	20	8	5	341	85.239
1924	265	8	17	4	15	330	308.478
1925	437	16	21	9	19	389	327.800
1926	477	9	17	9	13	405	418.700
1927	415	6	17	11	11	383	543.050
1928	423	9	24	15	11	380	370.700

Meie elame Lätis omaette Eesti elu. Võitleme Eesti kultuurasu- tiste olemasolu eest, et võimaldada kirikus eesti keeles jumalateenistusi, koolis — haridust. Iga töö vajab ergutust ja värskust ka väljastpoolt. Nii ka meie töö. Seda tohime ainult Eestist loota. Seepärast julgen lõpuks avaldada ka siin oma palvet: aidake, armsad ametivennad, kind- laid sidemeid luua Eestiga. Pakkuge külalistena ka meile vaimuvara oma küllusest meie kirikus, koolis ja seltsis. See tooks tõesti uut värskust ja ergutust meie tööpõllule, aitaks omaltpoolt kaasa süüdata mitte ainult rahvus-, vaid kõigepealt usutuld, mis mõnel ehk kustumas.

Arnold Häussler, Eesti õpetaja Riias.

KIRJANDUSEST.

Kalevipoeg,

az észtek nemzeti éposza. Észtek eredetiből fordította Bán Aladár, a finn és az észtek irodalmi társaság, a Petöfi és a Lafontaine társaság tagja. (Kalevipoeg, eesti rahvuseepos, eesti algupärandist tõlkinud Aladár Bán, soome ja eesti kirjan- dusseltsi, Petöfi ja Lafontaine seltsi liige), Budapest, Lafontaine kirjandus- seltsi väljaanne, 1929. a., 336 lhk.).

Lõppeks on ilmunud see „Kalevipoja“ tõlge, mida alustati juba 1911. a. paigu, kuid mille väljaandmise lõpuleviimist takistasid nii paljud isegi üleilmlise ulatusega sündmused ja asjaolud.

Essõnas märgib autor kõigepealt, et selle soomeugri rahvahõimu luulegeeniusest tunnistava teose ilmumine on võimaldunud Budapestis asuva La Fontaine-nimelise kirjandusseltsi ohvrimeelsuse ja mõne tulihooelise eesti hõimlase toetuse tõttu, esikohal Eesti riigivanem Jaan Tõnisson, kes teose väljaandmiseks 500 eesti krooni toetust määras, siis ministri proua Ella Maasing, kes 1927. a. sügisel Budapestis hästiõnnestunud laulukontserdi puhul Kalevipoja trükkimiseks 30 dollarit annetas ja 1927. a. suvel dr. Masingi juhatusel Ungarit külastanud eesti ekskursioon, kes 40 dollarit samaks otstarbeks annetas. Kõiki neid tänab tõlkija ka Ungari kirjanduse nimel, samuti ungari rahvaluule tõlkemeistrit Béla Vikár'i, kes oma heatahtlikkude märkustega tõlke tasapinda tõstnud ja tööks vaimustanud. Autor usub, et see raamat saab olema üheks sambaks aastasadu püsivas ungari-eesti vaimliste suhete ehituses, millise hinnanguga ühineb loomulikult kogu hõimusõbraline Eesti.

Sissejuhatuses märgib tõlkija: eesti rahvaluule käsitlemine olevat Ungaris senni tagaplaanil püsinud soome, lapi ja voguuli-ostjaki rahvaluulega võrreldes, tõlkija arvates vahest Soome ja Eesti lähida suguluse tõttu, mille tagajärjel huvi suurema venna vastu ülivõimule tõusis. Kalevala olevat ungari keeles juba kahes tõlkes, Kalevipojast on aga ainult osad senni ungari keeles ilmunud, esimene laul Béla Vikár'ilt, muid katkeid tõlkijalt eneselt. Nimetamata on jäänud Kalevipoja algusvärsside tõlge prof. Zsigmond Simóny'ilt.

Edasi käsitleb tõlkija Kalevipoja tekkimise ajalugu, alates üle-euroopalisest huvist rahvaluule vastu 18. sajandi lõpul, mainides A. F. Wolff'i Homeerose komentaare, Herderi rahvaluulekogusid, Hupeli, Schlegeli, Rosenplänteri, Knüpfner-Fählmanni, Schultz - Bertrami, Schüdlöffeli ja Kreutzwaldi tegevust eesti rahvaluule alal üldiselt, eriti aga Kalevipoja ainete käsitlemisel. Ka käsitab dr. Bán Kalevipoja üldist hindamist, arvesse võttes siiski ainult vanemaid autoreid, nimetamata näiteks Gustav Suits'i ja J. Semper'it. Kalevipoja keelest ja värsimõödust kõneldes ülistab tõlkija Kreutzwaldi „ehtsat“ rahvakeelset, sellega vastollu sattudes nüüdisaegsete eestipoolsete hindamistega.

Kalevipoega Kalevalaga võrreldes leiab autor, et eelmise tegevusühtlus on suurem. Ta jagab rahvaeposed üldse kolme liiki: orgaanilised, agglutineerivad ja mosaiikpärased. Orgaaniliseks, täisühtlaseks eepeoseks võivat lugeda kreeka kangelaslugusid, agglutineerivaks, lõdve-

makompositsiooniliseks, kuid siiski ühtlaseks kunstiteoseks võivat pidada Kalevipoega, kelle valdavaks keskkujuks on Kalevipoja isik, kuna aga Kalevala kuuluvat mosaiikpäraste liiteposte hulka oma kolme peakangelasega ja nende ümber koondunud lugudega.

Edasi märgib tõlkija suurt sisulist kokkulangevust Kalevipoja ja Kalevala vahel ja tsiteerib prof. Kaarle Krohni varasema seletuse suure osa Kalevala laulude eesti algupärast.

Lõppeks tähendab tõlkija, ta olevat ära jätnud 318-realise sissejuhatuse, kuna see polevat mingisuguses ühenduses eepose tegevusega ja ta sisu polevat muud, kui üksikute laulude algusmotiivide kordamine. Ka on ta välja jätnud kaks väiksemat episoodi, kokku 326 rida, nende jämeda tooni pärast, mis teose üldtoonile ei vasta, olles pealegi väga nõrgas ühenduses teose sisuga. Nii on kogu tõlke pikkus 18.356 rida.

Tõlge ise on sooritatud dr. Bánile luuletajana omase meisterlikkusega, väljendusrikas, rahvapärane, vastavalt ainele. Värsimõõt on võetud sama, nagu Eestis, milline olevat Ungariski tuntud. Ka on tõlkija katsunud eesti alliteratsiooni ja mõtterütmi paralleelsi ungariskeeles väljendada, kuigi sagedaselt ungariskeeles esinevad mitme umbhäälikuga algavad sõnad eelmist võrdlemisi raskendavad; selle korvamiseks on tõlkija tarvitusele võtnud eesti algtekstiga võrreldes täielikumad lõppriimid, mis olevat tõlkija arvates tähtis eeldus tõlke nautimiseks ungariskeelsete lugejate seisukohalt.

Tõlkele järgneb kaksteist lehekülge seletusi, suuremalt osalt saksakeelsele Löwe tõlkele juure lisatud Villem Reimani kommentaaride alusel, osalt tõlkija omi, osalt muude allikate, isegi uuemate rahvusvaheliste rahvaluuleuurimuste põhjal. Vaieldav neist igatahes on Taara tuletus slaavi sõnast „staarõj“, kuna ometi skandinaavia Thorr või jälle voguuli Taarem tähendavad otsekoheleid jumalusi.

Raamatus, eriti seletustes esinevad mõnedki eksitavad trükivead nimedes, samuti mõned vähema tähtsusega ebatäpsused.

Ainelist vanavara käsitavates seletustes juhib tõlkija mitmel puhul tutvunema eesti ainelise vanavara kogudega Ungari rahvateaduslikus muuseumis, millised tõlkija ise omilt reisidelt kaasa toonud.

See tõlge on igatahes õige tähtis lisandus rahvusvahelisele Kalevipoja kirjandusele, olles selle kolmandaks täielikuks värsimõõduliseks tõlkeks (esimesed kaks saksakeeles), kuna värsimõõdulisi tõlkekatkeid ja proosatõlkeid ning katkeid on veel avaldatud vene, prantsuse, inglise,

soome, vist ka itaalia ja võib olla mõnes muuski keeles, kuna valmmas on läti keelne tõlge. Nii kuulub praegugi veel Kalevipojale eesti kirjandusteoste tõlgete rekord, mida tõstab tunduvalt äsjailmunud ungarikeelne tõlge.

Villem Ernits.

FENNO-UGRIA TARTU OSAKONNA ASUTAMINE.

Fenno-Ugria Tartu osakonna asutamise eeltöödele pandi alus juba 1928. aastal. 1929. a. kevadel jõuti osakonna tegelikule asutamisele vastava kodukorra alusel, millise kiitis hääks Fenno-Ugria nõukogu oma viimasel koosolekul. Selle kodukorra järele kuulub hõimutöö korraldamine Tartus ja Tartuga ühenduses olevas Lõuna-Eestis Fenno-Ugria Tartu osakonnale, kes on omas tegevuses autonoomne, kuid kelle üldtähtsusega otsused ja kavatsused esitatakse Fenno-Ugria juhatusele teadmiseks ja seisukoha võtmiseks. Fenno-Ugria Tartu osakonna liiketeks kuuluvad kõik Tartus asuvad Fenno-Ugria liikmed. Peale selle võib Tartu osakond enese ümber koondada kaastöölisi ja toetajaid, niihästi üksikisikuid kui ka organisatsioone.

Fenno-Ugria Tartu osakonna juhatusse valiti esimeheks V. Ernits, asetäitjaks A. Anni, sekretäriks K. Mihkla, asetäitjaks prof. J. Mägist, laekuriks mag. E. Päss, asetäitjaks mag. D. Palgi.

Osakonna tegevuskavasse võeti esialgu suviste hõimuekskursioonide vastuvõtt Tartus, osavõtt soome-eesti üliõpilaspäevist, hõimuktuste korraldamine Tartus hõimurahvaste tähtpäevil ja üldisel hõimupäeval, üliõpilaskonna rakendamine hõimutööle ja teadusliku hõimuurimise korraldamine. Kuna osakond asutati alles hiljakevadel, siis võib ta tegevus suurejoonelisemalt algada alles käesoleval semestril.

TEATEID HÕIMURAHVASTE ELUST.

NÕUKOGUDE VABARIIKIDE LIIDUST.

Meie hõimurahvaste osariikide juubelid.

Oma osariiklise olemasolu ühendasandast aastapäeva pühitsesid sel aastal Karjala autonoomne vabariik 9. juunil, pühitseb udmurtide (votjakite) autonoomne oblast 6. novembril, maride (tsheremisside) autonoomne oblast samuti 6. novembril. Oma 8. aastapäeva pühitses komide (sürjäänlaste) autonoomne oblast 27. augustil.

KOMIMAALT.

on 1. oktoobrist 1928 kogu vallavalitsuste asjaajamises maksuma pandud komi keel. Samuti hakkavat ka oblasti ajaleht komi keeles ilmuma. Enne avaldati komi keeles ainult üksikuid kirjutisi, kuna lehe pääsisu oli venekeelne.

Nõukogude liidu 11. aastapäeva puhul kirjutab „Investijates“ 6. novembril 1928 komi talupoeg Popov, enne revolutsiooni olevat tema vallas olnud 320 talu peale 2 pöördatra ja umbes 10 pöördasakka. Loomanaireid,

ristikkeina ja vikki polevat tuntud, ajalehti ja kultuurharidustööd polevat olnud, kirjaoskamattus olnud suur. Praegu olevat igal pool tarvitusel pöördadrad ja pöörsadad. Puusahk olevat mahamaetud. Viljeldatavat loomanaireid, vikki, porgandeid, kurke, aiavilju. Olevat juba külvimasinaid, külvatavat sorditud seemneid.

Nõukogude liidu teaduskeskvalituse (Glavnauka) juures tegutseb eriline instituut Ida rahvaste etniliste ja rahvuslike kultuuride uurimiseks. See instituut on korraldanud rea nõupidamisi erirahvaste tähestik-kude läbivaatamiseks ja nende jaoks kirjakeelte loomiseks. Muude seas on läbi töötatud, õigemini revideeritud ka k o m i ja m o r d v a tähestik.

Läbikäimine Soome ja Eesti vahel

on viisumite kaotamisest saadik eriliselt elavaks muutunud. Saadik A. Hellati teadete järele on tänava suvel umbes 30 tuhat soomlast Eestit külastanud, neist kaugelt suurem hulk ainult Tallinnat ja ümbrust, mida võimaldasid hõlpsasti ja odavasti aurulaeva „Suomi“ nädalalõppreisid Tallinna ühes ööbimisvõimalusega laeval (tulek Helsingist laupäeval k. 5 p. l., minek Tallinnast esmaspäeval k. 3 hommikul).

Paljud ekskursioonid viibisid aga Eestis kauemini, külastades Tartut, Narvat, Pärnut ja muid kohti Eestis, nii Tuusula Rahvapäevakooli, Helsingi Seminari lõpetajad, Helsingi käsitööseminari lõpetajad, Helsingi reaalkooli poisid, Helsingi lütseumi tütarlapsed, Tampere lütseumi poisid, hiljemini ka tütarlapsed, Helsingi Töörahvapäevakooli ja teised. Tallinnas korraldas nende vastuvõttu Fenno-Ugria Suomi-büroo, Tartus, Fenno-Ugria Tartu osakond vastavate eesti organisatsioonide kaasaabil. Üldiselt on ekskursioonid jätnud osavõtjaisse väga head mälestused, nagu seda tõendavad nende kirjutised Soome lehtedes, hiljemini saadetud väärtuslikud kingitused vastuvõtjatele jne. Tuusula rahvapäevakooli juhataja on omast ekskursioonist isegi väga huvitava eribrošüüri välja annud: Yrjö Länsiluoto: Nuorten matkassa Eestien mailla. See

brošüür on tõepoolest huvitavalt kirjutatud, annab hea ülevaate niihästi Tallinnast kui ka Tartust ja meeleolurikkaid kirjeldusi üksikuist vastuvõtmisjuhuseist.

Eriune tähtsus oli soome agroomide suuremahulisel ekskursioonil, kes võtsid osa Baltimaade agroomide kongressist Tartus ja tegid hiljemini pikema ringreisi eesti põllumajandusega tutvumiseks. Ka soome geoloogid korraldasid teadusliku ekskursiooni Eestisse.

Nimetada tuleks ka Soome nelja juhtiva karskustegelase osavõttu Pärnus ja Toris peetud juubelkarskuskongressist ja sellega ühendatud pidustusist. Sel puhul kõvendati tunduvalt ka Soome-Eesti hõimlus-karskussidemeid. Omalt poolt külastasid paljud eesti ekskursioonid Soomet ja eriti Helsingi Eesti Seltsi, kes neid vastu võttis. Ka viibis üksikuid eesti tegelasi läinud suvel Soomes eri ülesannetega ehk suvepuhkusel. Mag. A. Anni viibis Helsingis kirjandusloolikkude küsimuste läbitöötamiseks, K. Laja karskusliikumisega tutvumiseks, V. Ernits karskus- ja hõimutöö huvides, esinedes ülevaatega praeguse karskuspoliitilise seisukorra kohta keeluseaduse kümneaastasel juubelkongressil ja kõnega eesti-soome hõimukarskussuhete kohta Kotkas, samuti kõnega eesti hõimutöö üle Helsingi akadeemilises hõimuklubis. Ka avaldasid mõned Soome lehed V. Ernitsilt ühe kõnetluse, teised karskustöö üle Eestis. Peale selle tutvunes V. Ernits Helsingi raamatukogudes hõimul- ja karskustöösse puutuvate küsimustega.

Soome-estli klubide

asutamist meie suvituskohdades soovitas asutis Fenno-Ugria Pärnu, Kuressaare, Haapsalu, Narva-Jõesuu ja Võsu omavalitsustele ja hõimutege-lastele, et sel teel luua soojemaid hõimusedeid neis kohtades suvitavate soomlaste ja eestlaste vahel. Kavatsuse järele pidi kohalikest eestlastest moodustuma klubi alaline põhioorganisatsioon, kuna suvitajad oleksid sellesse ajutisteks ehk alalisteks külalisligeeteks astunud. Need klubid oleksid korraldanud suve kestes

ühe või paar suuremat hõimupidustust ja iganädalaseid omavahelisi koosviibimisi soomlaste ja eestlaste vahel. milliste kasu on seletamatult suur hõimusedemete üldises tihenemises, eriti aga vastastikkuses keeltega tutvunemises.

Kahjuks ei ole aga senni kuulda olnud, et kusagil oleks nende mõtete teostamisele asutud. Kuigi seda ei suudetud tänavu suvel, siis tuleb algava talve kestel igatahes sellekohaste eeltöödega nii kaugele jõuda, et tulevase suvihooaja algusel klubid võiksid otse tegevusse astuda. Nende asutamine on siiski sellevõrra tähtis samm meie hõimutöö, et see tuleb läbi viia.

Õpilastevahetus Soome ja Eesti vahel

Korraldati tänavu suvel esimest korda Helsingi Soomlusliidu Eesti-büroo ja Fenno-Ugria Suomi-büroo koosteguvusel. Umbes 40 last Soomest viibisid 3 nädalat Eestis omade sama vanuste kaaslaste pool külas, kes jälle omakorda oma külaliste pool Soomes samuti kolm nädalat viibisid. Nii suudeti kokku 6 nädalat üheskoos viibida, ja selle juures vennasmaa ja rahva eluga, eriti aga selle pealinnaga tutvuneda. Keelelised tagajärjed olid otse üllatavalt suured: vist küll kõik osavõtjad kõnelevad praegu peaaegu vabalt mõlemat hõimukeelt!

Ungari külalisi oodata Eestisse.

Ungari haridusminister ajaloolane krahv Kuno Klebelsberg kavatseb ühes ministeeriumi ülikoolide ja teaduste osakonna juhatajaga hra dr. Zoltán Magyaryga Stokholmi, Helsingi ja Tartu küllastada. Esialgu pidi sõit ette võetama juba oktoobrikuus, kuid mõnesugustel põhjustel lükkub see edasi aprillikuuks. Selle sõidu puhul tulevad lahendamisele nii mõnedki Soome-Reesti-Ungari hõimurahvaliku hariduspoliitika probleemid, muude seas ka III soome-ugri kongressil Budapestis 1928. a. ministri enese poolt algatatud soome-ugri instituutide küsimus.

Prof. dr. R. Milleker, Debreceni ülikooli prorektor ja loodusteadus-

konna dekaan kavatseb Eestis ja Soomes filmidega ja udupiltidega illustreeritud kõnedeseeriaga esineda Ungari üle. Budapesti ülikooli professor Farkas Heller on soomlastelt kutse saanud kõnedega esinemiseks sotsiaalküsimuste, eriti töөлisküsimuste üle. Sel puhul on prof. Heller valmis ka Eestis samade ainete üle kõnelema, millist juhust meil kahtlemata kasutamata ei jäeta, sest Farkas Heller on autoriteet omal alal.

Ungari muusika, ajaloolane ja tegelik mustlaskooride juhataja dr. Imre Szilágyi kavatseb valitud mustlasviulikooriga teha ringreisi Eesti ja Soome, esitades kõigeparemat ungarigi mustlasmuusikat, ühtlasi seletusi andes selle üle. Dr. Szilágyi esinemine oleks igatahes suursündmus meie muusikaelus, seni olematu ja niipea edaspidi kordumatu.

Kontsertreisile Eestisse kavatseb tulla ka noor viulikonstnik István Sonkoly.

Kõnereisi Eestisse kavatseb ka noorungarlane Aleksander Szörényi, eriti kirjanduse, kunsti ja ungari üldiste rahvuskultuuriliste küsimuste alal.

1931. a. on oodata mitmesaja ungarlase külastusläbisõitu Eestist Helsingi IV. soome-ugri kongressile.

Ungari Pedagoogilise Seltsi ekskursioon Tallinnas.

Juunikuul külastas Tallinnat Ungari Pedagoogilise Seltsi ekskursioon, 51 isikut, 25 meest, 26 naist dr. Gockleri juhatusel. Nende hulgas oli 10 doktorit, 6 vaimulikku, mõni ajakirjanik ja advokaat, suurim osa õpetajad.

Õhtul oli Fenno-Ugria poolt ühine õhtusöök Noorte Meeste Kristliku ühingu ruumes. Külalisi tervitas dr. Veidermann eestikeelses kõnes, mille tõlkis ungari keelde V. Ernits. Külaliste poolt vastas ekskursiooni juhataja dr. Gockler, andes lubaduse edaspidi pikema ekskursiooni Eestisse korraldada, „et tundmaõppida, mil kombel on Eestis suudetud nii lühikeses aja kestes nii kõrgele kultuurjärjele tõusta.“

Kuna järgmisel hommikul laev juba kell 10 Soome lahkus, nii võidi

vaadata ainult rigikogu ruume, Toompea kirikuid ja mõningaid lähemaid nähtavusi. Osa külastas isegi Pikka Hermanni ja tegi autosõidu Kadri-

orgu. Välisministeeriumilt saadi küllaliste jaoks informatsiooni.

Külalised lahkusid Eestist parimas meeleolus.

SUOMENKIELINEN SISÄLLYSKATSAUSS.

Tämä numero alkaa kirjoituksella neljänniksi suomalais-eestiläisiksi ylioppilaspäiviksi, joiden onnistumiseen väitetään olevan nyt parempia edellytyksiä, erittäin sen vuoksi, että Tarttoon on perustettu Fenno-Ugrian Tarton osasto, jonka päätehtävänä on juuri Eestin akateemisen perheen ja ylioppilaskunnan heimotyöhön tempaaminen.

Setunkielisessä runossaan „Rahvuslik kurbus“ (kansallinen suru) valittelee P. Voolaine siitä, että vielä useatkin setukaiset antavat äänensä yleisissä vaaleissa venäläisille. Runoilija rukoilee, että heimousjumala kokoisi yhteen kaikki eksytetyt kansanjäsenet ja leikkaisi pois heidän rinnostaan vieraan sydämen, asettaen sen toisella meidän mieltämme.

Seuraa lyhyt yleiskatsaus unkarilaisten maailmankokouksesta Budapestissa elokuun 21:nä — 25:nä p:nä. Kirjoituksessaan „Höimuõpetus kaitseväs“ esittelee maisteri Päss ajatuksia heimoopetuksesta maanpuolustusjoukoissa.

Seuraa V. Ernitsin kuvaus hänen matkoistaan Amerikan eestiläisten luona, oikaisuja Lätin eestiläisiin suhteen, A. Häusslerin kirjoitus Riian Eestin seurakunnan elämästä, V. Ernitsin arvostelu tohtori A. Bánin „Kalevipoegin“ unkarikielisestä käännöksestä, tietoja Fenno-Ugria Tarton järjestön perustamisesta sekä tietoja heimokansojen elämästä.

MAGYARNYELVÜ TARTALMI ATTEKINTÉS.

Az „Eesti Höim“ jelen számának tartalma: a szerkesztőség fejtegetése a IV finn-észt egyetemi hallgatók napjáról; Voolaine Pál költeménye, amelyben arra panaszkodik, hogy az általános szavazás idején még néhány száz szetu ember orosz képviselőket szavazta, es arra fölker a rokonsági istent hogy gyűjtsen össze minden eltévedt nemzetfiat, vágjon ki melléből idegen szívét és helyette adjon olyan új szívét, amely megért a mi népünket; rövid beszámolás a magyarok világkongresszusból Budapestről; Päss Elmar cikke a rokonsági tanításról a hadseregben; Ernits Vilmos uti leírásai az amerikai észteknél; helyreigazitások a lettország észtek életéről; Häusler Arnold cikke a rigai észte luteránus hitközség életéről; Ernits Vilmos bírálata a Bán Aladár-féle „Kalevipoeg“ magyar lefordításáról; hírek a Fenno-Ugria tartui osztályának alapításáról és a rokonnépek életéről.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1929.